

Lise Öğrencilerinin Değer Yönelimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

Zöhre KAYA¹, F.Ebru İKİZ², Esra ASICI³

¹Yrd.Doç.Dr.Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Van zobrekaya@hotmail.com

²Doç.Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, İzmir ikizef@gmail.com

³Arş. Gör. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, İzmir esraasici01@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 27.08.2016

Kabul Tarihi/Accepted: 22.08.2017

e-Yayım/e-Printed: 30.10.2017

DOI: <http://dx.doi.org/10.14582/DUZGEF.783>

ÖZ

Bu çalışmada, İzmir ilinde bulunan Anadolu ve Meslek Liselerinde okumakta olan ulaşılabilir örnekleme yöntemine göre belirlenmiş 1692 lise öğrencisinin değer yönelimlerinin sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın verileri Portre Değerler Anketi (PDA) ile toplanmıştır. Veri setinin normal dağılım sergileyip sergilemediğini belirlemek amacıyla Q-Q plot grafikleri incelenmiş ve normallikten aşırı bir sapmanın olmadığı görülmüştür. Veri analizinde aritmetik ortalama, bağımsız örneklemler için t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin en fazla önem atfettiği değerlerin özyönelim, yardımseverlik ve evrensellik olduğu; en az önem verilen değer yöneliminin ise uyma olduğu görülmüştür. Cinsiyete göre, kız öğrencilerin özyönelim, evrensellik, yardımseverlik, uyma ve güvenlik ortalamalarının erkek öğrencilerden yüksek olduğu ve başarı değer yöneliminin cinsiyete göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Okul türüne göre incelendiğinde, bütün alt boyutlar arasında anlamlı farklılık olduğu, Anadolu lisesi öğrencilerinin bütün değer yönelimlerine Meslek lisesi öğrencilerinden daha fazla önem verdikleri görülmüştür. Araştırmada, öğrencilerin mutluluk algısına ve psikolojik sorun yaşama durumuna göre değer yönelimlerinin farklılaştığı görülmüştür. Öğrencilerin değer yönelimlerinin ekonomik durum algısına göre farklılık gösterdiği, genel olarak ekonomik durumunu yüksek olarak tanımlayan öğrencilerin bütün değer boyutlarında en yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür. Elde edilen sonuçlar ilgili literatür ışığında tartışılarak öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Değerler, cinsiyet, lise öğrencileri, ergen

Investigation Of High School Students' Value Orientations In Terms Of Socio-Demographic Variables

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate the value orientations of high school students according to socio-demographic variables. 1692 high school students voluntarily participated to the study by availability sampling method from anatolian and vocational high schools in Izmir. The data was collected with Portre Values Survey (PVS) and a questionnaire. In data analysis, mean, independent sample t test and one way ANOVA techniques were used. Results showed that the students attribute importance to self-direction, benevolence, universalizm; they have the lowest scores on conformity value. According to gender, girls have higher levels on self-direction, benevolence, universalizm, conformity and security than boys'. There is nostatistically significant differentiation on achievement value based on gender. According to school type, the students who are attending to anatolian high schools have higher levels on all of the value orientations than vocational high school students. Results showed that value orientations of high school students differs in being generally happy, having psychological problems, socio-economic level. Results discussed according to relevant literature.

Keywords: Values, gender, high school students, adolescent

1. GİRİŞ

Birçok disiplin alanı tarafından geçmişten günümüze insan davranışını anlamada temel işlev olarak ele alınan değerler, sosyal bilimcilerin üzerinde durduğu en önemli konulardan birisidir. Bireyin biyolojik, sosyal ilişkilerini düzenleme ve toplumsal rollerini yerine getirmeye ilgili ihtiyaçları olmak üzere üç evrensel ihtiyacın bilişsel temsilleri olarak kavramsallaştırılan değerler (Demirutku & Sümer, 2010), bireyin davranışını açıklamada ve nedenselliğini ortaya koymada önemlidir. Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak”

anlamına gelen “valere” sözcüğünden gelen değer kavramını sosyal bilimlere kazandıran ilk isim Polonyalı sosyolog Znaniecki’dir (Bilgin, 1995). Genel olarak dünyaya bakış açısı olarak değerlendirilen değer kavramının birçok tanımı bulunmaktadır. Dilmaç (2007), değeri bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inanç olarak tanımlarken, Hofstede (1980), başkalarına karşı belirli ilişki durumlarını tercih etmeye yönelik büyük bir eğilim olarak tanımlamıştır. Rokeach (1973) ise, değerleri, bireysel ve sosyal olarak tercih edilen belirli bir davranış biçimine veya yaşam amacına ilişkin kalıcı bir inanç olarak tanımlamaktadır. Değer kavramının birçok disiplin tarafından ele alınması bir yandan içerik ve tanımını belirlemede zorluklar yarattığı üzerinde durulsa da (Çapoğlu & Okur, 2015), değerler bireysel tutum, davranış ve kültürle ilişkili olması nedeniyle sosyal bilimin temel konusu haline gelmiş ve bugün açısından baktığımızda değerlerin kazanılmasında eğitim kurumlarının öneminin dikkat çekmesiyle birlikte yakın dönemde eğitiminde öncelikli konusu olmuştur.

Değerlerle ilgili yapılan açıklamalara bakıldığında; kültür, inanç, eğilim ve amaç gibi kavramlarla ilişkilendirildiği sıklıkla görülmektedir. Alanyazındaki yaygın kullanıma göre değerler; bireylerin, toplumların ve kültürlerin anlaşılması açısından önemlidir. Bireyin tutum ve davranışları hakkında fikir vermekle birlikte insanların değer ölçütlerinin incelenmesi ve farklı toplumların ve kültürlerin karşılaştırılmasını da kolaylaştırmaktadır (İmamoğlu & Karakatipoğlu-Aygün, 1999). Bireyin çevresindeki olaylara ilişkin yargalarıyla ilişkili olan değerler (Çalışkur, Demirhan & Bozkurt, 2012), bireyin eğilimleri ve davranışları hakkında tahminde bulunmaya yardımcı olmaktadır.

Değerlerle ilgili yapılan sınıflandırmalar incelendiğinde, psikoloji alanında değerlere ilişkin ilk sınıflandırmayı Eduard Spranger yapmış ve daha sonra estetik, teorik, ekonomik, siyasi, sosyal ve dini olmak üzere 6 boyutta ele aldığı değerler sistemini Allport, Vernon ve Lindzey bir ölçeğe dönüştürmüşlerdir (Akbaş, 2004). Rokeach (1973), bireyin yaşamındaki temel hedeflerle ilgili 18 amaçsal (terminal) ve hedeflere ulaşmanın simgesi olarak da 18 araçsal değer tanımlamıştır. Diğer önemli sınıflandırma, bireylerin ve toplumların özelliklerini ve kültürlerini belirlemede önemli olduğunu düşünen Hofstede (1980) tarafından yapılmış ve değerleri evrensellik, bireysellik ve kolektiflik temelinde açıklamıştır. Farklı bir bakış açısı olarak Inglehart’ın dönüşüm tezinde batılı toplumlardan başlayan dönüşümlerin ekonomik ve fiziksel ve güvenliğe öncelik veren materyalist formlardan; özgürlük, kendini ifade etme ve hayat kalitesine öncelik veren post-materyalist değerlere doğru olduğu ve insanların gelişim evrelerine göre farklılık gösterebildiği, bu yüzden gençlik yıllarında daha çok post-materyalist değerlere önem verdiği üzerinde durmuştur (Baştürk, 2013).

Schwartz (1996) yukarıda bahsedilen kuramcılardan görüşlerinden hareketle birbiriyle uyumlu ve çatışmalı olan on değer yönelimi (Güç, başarı, hazcılık, uyarılım, özyönelim, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik, uyma ve güvenlik) belirlemiş ve yaklaşık olarak 60 ülkede ampirik olarak desteklenen bir teori geliştirmiştir. Günümüze bakıldığında ise, daha önce tanımlanan değerlerin bazıları ile örtüşen özgürlük, refah, adalet, hoşgörü, uzlaşma, barış, düzen, bilgi, ahlak ve kalite gibi 10 global değerden bahsedilmektedir (Altunay & Yalçınkaya, 2011). Alanyazın incelendiğinde, Rokeach’ın (1973) değer listesi ile Schwartz’ın (1992) değer anketinin en fazla kullanılan ölçekler olduğu görülmektedir. Schwartz ve arkadaşları (2001) SDA’nın (Schwartz Değerler Anketi) kültürlerarası ölçüm denkliğinden kaynaklanan sınırlılıkları aşmak amacıyla PDA’yı (Portre Değerler Anketi) geliştirmişlerdir. Geliştirilen ölçeğin somut ve bilişsel yükünün az olmasına ve eğitim düzeyi düşük olanların da değer yönelimlerini ölçülmeyi sağlayacak şekilde yapılandırılmasına dikkat edilmiştir. PDA; cinsiyet, eğitim düzeyi, sınıf düzeyi, gelir düzeyi ve kişisel değişkenler açısından farklı yaş gruplarında değer yönelimlerinin incelenmesine yönelik çalışmalarda, pratik faydası yüksek bir ölçüm aracı olarak, sosyal bilimlerde kullanılabileceği önerilmektedir (Demirutku & Sümer, 2010).

Ülkemizde İmamoğlu & Karakatipoğlu-Aygün (1999), üniversite öğrencileri ve kentli yetişkinlerin en güçlü değerlerinin evrensellik, bireysel gelişme, yakın ilişki olduğunu, en zayıf değerlerin ise geleneksel yönelim olduğu ileri sürmektedir. Kuşdil & Kağıtçıbaşı (2000) da en yüksek önemin evrensellik, güvenlik ve yardımseverlik değerlerine verildiği, uyarılım ve geleneksellik değerlerine ise daha düşük önem verildiği görülmüştür. Alnaçık & Yılmaz (2008), evrensellik ve yardımseverliği en çok tercih edilen değerler olarak tespit etmiştir. Demirutku & Sümer (2010), en yüksek güvenilirlik katsayısını geleneksellik değer tipi, en düşük

güvenirlilik katsayısını ise özyönelim değer tipinde olduğunu saptamıştır. Altunay & Yalçınkaya (2011)'a göre en yüksek değer ortalaması geleneksel değerler; Yılmaz, Taşkıran & Çiçek (2011)'e göre güvenlik değeri en fazla tercih edilen değer olarak bulunmuştur. Özkan & Soylu (2014) ise kurallara uyma, yardımseverlik ve başarı gibi değerlerin yüksek olduğunu ileri sürmektedir. Yaklaşık yirmi yılda farklı yaş gruplarında yapılan çalışmalarda farklı değerlerin ön plana çıkması günümüz gençliğinin değer yönelimlerinin neler olduğunu incelemeye yöneltmiştir.

Alanyazında değer yönelimlerinin cinsiyete göre incelenmesinde farklılık gösterdiği çalışmalar olmakla birlikte, farklılığın bulunmadığı ya da farklılık görülen boyutların tutarlılık göstermediği çalışmalar bulunmaktadır. On değer tipi üzerinden yapılan değerlendirmede (Demirutku & Sümer, 2010) güç ve başarı değer tipinde erkeklerin ortalamalarının kadınlardan yüksek olduğu ve evrensellik değerine ise kadınların daha fazla önem verdiği görülmüş; değer yönelimlerinin cinsiyete göre farklı olmaktan çok benzer olduğu yorumu yapılmıştır. Geleneksel, evrensel ve hedonistik değerlere göre yapılan cinsiyet karşılaştırmasında (Altunay & Yalçınkaya, 2011), kadınların tüm değer alanlarında daha fazla önem verdikleri görülmüştür. İmamoğlu & Karakatipoğlu-Aygün (1999) erkeklerin tüm değer yönelimlerini kadınlara göre daha fazla önemsediklerini bulmuştur. Mehmedoğlu (2006) cinsiyete göre, özyönelim, evrensellik, yardımseverlik ve güvenlik boyutlarında kızların ortalamalarını erkeklerden anlamlı düzeyde daha yüksek bulmuştur. Sarıcı-Bulut (2012) ise, cinsiyete göre, yardımseverlik, uyarılım, uyma ve güvenlik alt boyutlarında farklılaştığı, erkek öğrencilerin uyarılım eğilimlerinin kız öğrencilerin uyarılım eğiliminden yüksek olduğu, kız öğrencilerin yardımseverlik, uyma ve güvenlik eğilimlerinin erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Başçıftçi, Güleç, Akdoğan & Koç (2011) güvenlik değerini erkeklerde daha yüksek bulmuşken, Dilmaç, Bozgeyikli & Çıkkılı (2008) güvenliği kızlarda daha yüksek bulmuştur. Dilmaç, Deniz & Deniz (2009) yardımseverlik, uyma, güvenliği kızlarda daha yüksek bulmuşlardır. Bazı çalışmalarda (Özkan & Soylu, 2014; Özkul, 2007), öğrencilerin benimsedikleri insani değerler ile yaşam değerlerinin cinsiyete göre farklılık göstermediği saptanmıştır. Bu tutarsızlıkların örneklem grupları, uygulamaların yapıldığı yerleşim yeri ve kültürel faktörlerle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada cinsiyete göre değerlerin farklılaşmasının incelenmesi önemli görülmektedir.

Toplumsal ilişkileri şekillendirmede etkili bir faktör olan sosyo-ekonomik düzeyin değerleri belirlemede önemli bir rolü olduğu düşünülmektedir. Yapılan çalışmaya göre (Mehmedoğlu, 2006), ekonomik durumu düşük olan aile çocuklarının bütün değer boyutlarındaki ortalamalarının, üst ve orta düzeyde geliri olan aile çocuklarından düşük olduğu; güç, uyarılım ve evrensellik değer yönelimleri açısından anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Buna göre, üst ve orta grubun güç değeri, üst grubun uyarılım değeri ve orta grubun evrensellik değeri ekonomik durumu düşük olanlardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Koca (2009) ise, ekonomik durumu düşük olanların evrensellik değerine, ekonomik durumu yüksek olanlardan daha çok önem verdiklerini saptamıştır. Sarıcı-Bulut (2012) ekonomik durumu düşük olanların evrensellik ve geleneksellik puanlarının ekonomik düzeyi orta olanlardan daha yüksek olduğunu ileri sürmektedir. Düşük ekonomik seviyede olanların evrensellik ve geleneksellik boyutlarında diğerlerine oranla yüksek olması kültürel veya dinsel töre ve fikirlere daha fazla saygı ve bağlılıkları olduğu, aynı zamanda anlayışlı ve hoşgörülü olmak gibi evrensel değerleri daha fazla içselleştirdikleri vurgulanmıştır. Sosyo-ekonomik düzeyin çocuk yetiştirme tarzına, çocukların duygusal ve sosyal uyumlarına, değer yargılarına olan etkisinin sosyolojik ve psikolojik olarak araştırıldığı çalışmalarda alt ve orta düzeydeki ekonomik durumu olanların anne babalarının çocuklarının itaatkar olmasını ve minnet duymasını isterken; üst ekonomik seviyedeki anne babaların çocuklarından özerklik tanımayı benimsedikleri (İmamoğlu, 1987), bireyselleşme ve kendileşme için daha fazla ortam tanındığı (İmamoğlu, 1998) belirtilmiştir. Bu açıdan bakıldığında sosyo-ekonomik düzey ile değer ilişkisinin araştırılmasının önemli olacağı düşünülmektedir.

Mutluluk insan hayatının bütün alanlarını etkileyen önemli bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Diener, 1984). Yardımseverlik ve evrensellik değerlerinin içsel değerler olduğu (Sagiv & Schwartz, 2000), gelir gibi dışsal değerlerin kişilerin mutlulukları üzerinde olumsuz etkileri olduğu araştırmacılar tarafından (Kasser & Ahuvia, 2002; Kasser & Ryan, 1996) belirtilmiştir. Dışsal değerlerin mutlulukla olumsuz, içsel değerlerin ise mutluluk ile olumlu ilişkisi olduğu bildirilmiştir. Kültürlerarası bir farklılık gösterebilen değerler ile mutluluk

arasındaki ilişkinin bakıldığı çalışmalarda (Hellevik, 2003; Lu & Shih, 1997), bireyin amaç ve anlam arayışı ile doğrudan ilgili olan değerlerin mutluluğu etkilediği sonucuna varılmıştır. Hızlı sosyo kültürel değişimlerin yaşandığı toplumlarda değerlere paralel olarak yaşanan kültürel değerlerle birlikte, hem bireyci hem de toplulukçu değerlerin kişilerin mutluluk algıları üzerinde önemli olduğunu destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. İçinde yaşanan kültürel ortamın birey için hangi değerlerin önemli olduğunu ve bu değerlerin bireyin mutluluğu ile ilgili nasıl ilişki gösterdiğinin belirlenmesi bu açıdan önemlidir.

Sosyolojik olarak kültür, sosyal psikolojik olarak kimlik ve psikolojik olarak da kişilikle ilişkilendirilen (Yapıcı, Kutlu & Bilican, 2012) ve kişilerarası ilişkide önemli bir kavram olan değerler Dilmaç (1999) tarafından, bireylerin davranışlarını, istek ve niyetlerini, çevresindeki olayları, kişileri ve kişilere ait olan özellikleri değerlendirirken başvurduğu bir kriter olarak tanımlanmıştır. Yaşanan toplumsal değişimlere uyum sağlamada etkili olan değerler, bugünün dünyasında geçmişten günümüze aktarılırken ne türlü değişimler yaşandığının, toplumsal ve bireysel faktörler açısından ele alınması önemlidir. Bu çalışmada, lise öğrencilerinin değer yönelimlerinin cinsiyet, okul türü, kendilerini genel olarak mutlu hissetmelerine ilişkin algıları, psikolojik sorun yaşama durumu ve sosyo-ekonomik düzeye ilişkin algılarına göre farklılaşp farklılaşmadığının incelenmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli ve Örnekleme

Bu araştırma genel tarama modeline dayanmaktadır. Genel tarama modelleri çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile, evrenden alınacak bir örneklem üzerinde gerçekleştirilmektedir (Karasar, 2005). Araştırmanın örneklemini 2014-2015 eğitim öğretim yılında İzmir ilinde bulunan Anadolu ve Meslek Liselerinde okumakta olan 1692 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Örneklemin belirlenmesinde zaman ve işgücü açısından kolaylık sağlaması (Büyüköztürk ve ark., 2012) nedeniyle uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1. Örneklemin demografik özelliklerine göre dağılımı

		n	%			n	%
Cinsiyet	Kız	1120	66.2	Ekonomik durum	Düşük	110	6.5
	Erkek	569	33.6		Orta	1435	84.8
	Belirtmeyen	3	0.2		Yüksek	142	8.4
Okul türü	Anadolu lisesi	802	47.4	Mutluluk algısı	Belirtmeyen	5	0.3
	Meslek lisesi	890	52.6		Evet mutluyum	765	45.2
Sınıf düzeyi	9. sınıf	428	25.3	Hayır mutlu değilim	215	13.0	
	10. sınıf	464	27.4	Kızmen mutluyum	678	40.1	
	11. sınıf	419	24.8	Yanıt vermeyen	34	2.0	
	12. sınıf	381	22.5				
Psikolojik sorun yaşama	Yaşadım	659	38.9	Toplam		1692	100
	Yaşamadım	1030	60.9				
	Belirtmeyen	3	0.2				

2.2. Veri Toplama Araçları

Portre Değerler Anketi (PDA): Schwartz ve arkadaşları (2001) tarafından geliştirilen PDA, 40 maddelik 6’lı likert tipinde bir ölçme aracıdır. Anket on değer tipini içermektedir. Bunlar güç, başarı, hazcılık, uyarılım, özyönelim, evrensellik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma ve güvenlik değerleridir. Ölçekten toplam bir puan alınmamaktadır. Her bir değere ait alt boyuttan alınan puanın artması bireyin o değere verdiği önemin artması anlamına gelmektedir. Ölçeğin Türkçeye uyarılma çalışması Demirutku ve Sümer (2010) tarafından yürütülmüş ve cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .85 olarak bulunmuştur. Kaya, İkiz ve Asıcı (2016) tarafından ölçeğin ergen örnekleminde geçerlik ve güvenilirliğinin test edildiği çalışmada 25 madde ve 6 faktörlü yapının en iyi uyumu verdiği gözlenmiştir ($X^2/sd=3.67$, $RMSEA=.05$; $GFI=.92$, $CFI=.94$, $NFI=.92$, $SRMR=.04$). Bu faktörler başarı, özyönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, uyma ve güvenlidir. Faktör yüklerinin .45 ile .85

aralığında olduğu bulunmuştur. Ölçeğin geneline ait Cronbach Alpha katsayısı 0,94; alt boyutların alpha katsayıları sırasıyla .82, .83, .88,.86, .77, ve .84 olarak bulunmuştur. Madde toplam korelasyonları ise .36 ile .75 aralığında olup yeterli düzeydedir.

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcıların cinsiyet, okul türü, sosyoekonomik düzey, psikolojik sorun yaşama, mutluluk algısı ve sınıf düzeyi bilgileri araştırmacılar tarafından hazırlanan bir form aracılığıyla toplanmıştır.

2.3. Veri Analizi

Verilerin analizi SPSS 15 istatistik paket programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Veri setinin normal dağılım sergileyip sergilemediğini belirlemek amacıyla Q-Q plot grafikleri incelenmiş ve normallikten aşırı bir sapmanın olmadığı görülmüştür. Veri analizinde betimsel istatistikler (aritmetik ortalama, standart sapma), bağımsız örneklem için t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

2. BULGULAR

Öğrencilerin PDA'dan aldıkları puanlara ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin PDA'dan aldıkları puanlara ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri

	n	\bar{X}	S
Özyönelim		4.45	1.54
Yardıms severlik		4.44	1.57
Evrensellik		4.38	1.51
Güvenlik	1692	4.13	1.36
Başarı		4.12	1.37
Uyma		4.04	1.35

Tablo 2'de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan öğrencilerin PDA'den aldıkları puan ortalamaları incelendiğinde; en yüksek puan ortalamasına sırasıyla özyönelim ($\bar{X}=4.45$), yardıms severlik ($\bar{X}=4.44$) ve evrensellik ($\bar{X}=4.38$) değerlerinde sahip oldukları bulunmuştur. En düşük puan ortalaması ise uyma ($\bar{X}=4.04$) değerinde görülmektedir. Bu sonuca göre araştırmaya katılan öğrenciler en çok özyönelime en az ise uymaya değer vermektedir.

Cinsiyete göre öğrencilerin değer yönelimlerinin farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan bağımsız örneklem için t testi sonuçları Tablo 3'te verilmektedir.

Tablo 3. Değer yönelimlerinin cinsiyete göre t testi sonuçları

Değişkenler		n	\bar{X}	S	t	sd	p
Başarı	Kız	1120	4.15	1.37	1.35	1687	.18
	Erkek	569	4.06	1.38			
Özyönelim	Kız	1120	4.53	1.52	3.01	1687	.01*
	Erkek	569	4.29	1.55			
Evrensellik	Kız	1120	4.50	1.52	4.45	1687	.00*
	Erkek	569	4.15	1.47			
Yardıms severlik	Kız	1120	4.53	1.60	3.39	1687	.00*
	Erkek	569	4.26	1.51			
Uyma	Kız	1120	4.11	1.37	2.92	1687	.00*
	Erkek	569	3.91	1.31			
Güvenlik	Kız	1120	4.21	1.35	3.65	1687	.00*
	Erkek	569	3.96	1.37			

*p<.05

Tablo 3'te görüldüğü üzere, cinsiyete göre öğrencilerin özyönelim ($t_{(1687)}=3.01$, $p=.00$), evrensellik ($t_{(1687)}= 4.45$, $p=.00$), yardıms severlik ($t_{(1687)}=3.39$, $p=.00$), uyma ($t_{(1687)}= 2.92$, $p=.00$) ve güvenlik ($t_{(1687)}= 3.65$, $p=.00$) puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık vardır. Kız öğrencilerin özyönelim ($\bar{X}= 4.53$), evrensellik ($\bar{X}= 4.50$), yardıms severlik ($\bar{X}= 4.53$), uyma ($\bar{X}= 4.11$) ve güvenlik ($\bar{X}= 4.21$) puan ortalamaları erkek öğrencilerin özyönelim ($\bar{X}= 4.29$), evrensellik ($\bar{X}= 4.15$), yardıms severlik ($\bar{X}= 4.26$), uyma ($\bar{X}= 3.91$) ve güvenlik ($\bar{X}= 3.96$) puan ortalamalarından istatistiksel

olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir. Başarı ($t_{(1687)}= 1.35, p=.18$) puan ortalamaları ise cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir.

Okul türüne göre, öğrencilerin değer yönelimlerinin farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan bağımsız örneklem için t testi analiz sonuçları Tablo 4'te verilmektedir.

Tablo 4. Değer yönelimlerinin okul türüne göre t testi sonuçları

Değişkenler		n	\bar{X}	S	t	sd	p
Başarı	Anadolu lisesi	802	4.63	1.04	15.50	1601.24	.00*
	Meslek lisesi	890	3.67	1.48			
Özyönelim	Anadolu lisesi	802	5.17	.84	22.85	1318.73	.00*
	Meslek lisesi	890	3.81	1.73			
Evrensellik	Anadolu lisesi	802	5.03	.89	19.02	1364.08	.00*
	Meslek lisesi	890	3.79	1.71			
Yardıms severlik	Anadolu lisesi	802	5.11	.89	18.79	1320.46	.00*
	Meslek lisesi	890	3.84	1.80			
Uyma	Anadolu lisesi	802	4.36	1.06	9.65	1594.19	.00*
	Meslek lisesi	890	3.75	1.51			
Güvenlik	Anadolu lisesi	802	4.61	.96	14.86	1515.01	.00*
	Meslek lisesi	890	3.70	1.52			

*p<.05

Tablo 4'te görüldüğü gibi, okul türüne göre öğrencilerin başarı ($t_{(1601.24)}=15.50, p=.00$), özyönelim ($t_{(1291.26)}=22.85, p=.00$), evrensellik ($t_{(1364.08)}= 19.02, p=.00$), yardıms severlik ($t_{(1397.45)}=18.79, p=.00$), uyma ($t_{(1594.19)}= 9.65, p=.00$) ve güvenlik ($t_{(1515.01)}= 14.86, p=.00$) puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık vardır. Anadolu lisesinde okuyan öğrencilerin başarı ($\bar{X} = 4.63$), özyönelim ($\bar{X} = 5.17$), evrensellik ($\bar{X} = 5.03$), yardıms severlik ($\bar{X} = 5.11$), uyma ($\bar{X} = 4.36$) ve güvenlik ($\bar{X} = 4.61$) puan ortalamaları meslek lisesinde okuyan öğrencilerin başarı ($\bar{X} = 3.67$), özyönelim ($\bar{X} = 3.81$), evrensellik ($\bar{X} = 3.79$), yardıms severlik ($\bar{X} = 3.84$), uyma ($\bar{X} = 3.75$) ve güvenlik ($\bar{X} = 3.70$) puan ortalamalarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Öğrencilerin mutluluk algısına göre değer yönelimlerine ilişkin betimsel istatistikler Tablo 5'te verilmektedir.

Tablo 5. Mutluluk algısına göre değer yönelimlerinin betimsel istatistikleri

	Mutluluk algısı	n	\bar{X}	S
Başarı	Evet mutluym	765	4.18	1.37
	Hayır mutlu değilim	215	4.05	1.41
	Kısmen mutluym	678	4.05	1.38
Özyönelim	Evet mutluym	765	4.50	1.44
	Hayır mutlu değilim	215	4.23	1.46
	Kısmen mutluym	678	4.36	1.50
Evrensellik	Evet mutluym	765	4.49	1.49
	Hayır mutlu değilim	215	4.18	1.52
	Kısmen mutluym	678	4.30	1.54
Yardıms severlik	Evet mutluym	765	4.41	1.40
	Hayır mutlu değilim	215	4.07	1.46
	Kısmen mutluym	678	4.22	1.41
Uyma	Evet mutluym	765	4.20	1.36
	Hayır mutlu değilim	215	3.76	1.25
	Kısmen mutluym	678	3.92	1.35
Güvenlik	Evet mutluym	765	4.23	1.40
	Hayır mutlu değilim	215	3.93	1.20
	Kısmen mutluym	678	4.05	1.36

Öğrencilerin değer yönelimlerinin mutluluk algısına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 6'da verilmektedir.

Tablo 6. Değer yönelimlerinin mutluluk algısına göre ANOVA sonuçları

Değişkenler		KT	sd	KO	F	p	Anlamlı fark
Başarı	Gruplararası	7.116	2	3.558	1.88	.15	-
	Gruplarıçi	3137.520	1655	1.896			
	Toplam	3144.635	1657				
Özyönelim	Gruplararası	12.425	2	6.212	2.60	.08	-
	Gruplarıçi	3954.961	1655	2.390			
	Toplam	3967.386	1657				
Evrensellik	Gruplararası	22.019	2	11.010	4.80	.01*	1>2 1>3
	Gruplarıçi	3796.880	1655	2.294			
	Toplam	3818.899	1657				
Yardımsverlik	Gruplararası	19.786	2	9.893	3.98	.02*	1>2 1>3
	Gruplarıçi	4116.980	1655	2.488			
	Toplam	4136.766	1657				
Uyma	Gruplararası	48.332	2	24.166	13.38	.00*	1>2 1>3
	Gruplarıçi	2990.099	1655	1.807			
	Toplam	3038.431	1657				
Güvenlik	Gruplararası	20.325	2	10.163	5.50	.00*	1>2 1>3
	Gruplarıçi	3056.487	1655	1.847			
	Toplam	3076.812	1657				

*p<.05

Tablo 6'da görüldüğü gibi, genel mutluluk algısına göre, öğrencilerin evrensellik, yardımsverlik, uyma ve güvenlik puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık bulunmaktadır. Genel olarak mutlu olduğunu belirten öğrencilerin evrensellik ($\bar{X} = 4.49$), yardımsverlik ($\bar{X} = 4.41$), uyma ($\bar{X} = 4.20$) ve güvenlik ($\bar{X} = 4.23$) puan ortalamaları, mutlu olmadığını belirten öğrencilerin evrensellik ($\bar{X} = 4.18$), yardımsverlik ($\bar{X} = 4.07$), uyma ($\bar{X} = 3.76$) ve güvenlik ($\bar{X} = 3.93$) puan ortalamalarından daha yüksektir. Benzer şekilde genel olarak mutlu olduğunu belirten öğrencilerin evrensellik ($\bar{X} = 4.49$), yardımsverlik ($\bar{X} = 4.41$), uyma ($\bar{X} = 4.20$) ve güvenlik ($\bar{X} = 4.23$) puan ortalamaları kısmen mutlu olduğunu belirten öğrencilerin evrensellik ($\bar{X} = 4.30$), yardımsverlik ($\bar{X} = 4.22$), uyma ($\bar{X} = 3.92$) ve güvenlik ($\bar{X} = 4.05$) puan ortalamalarından daha yüksektir. Öğrencilerin genel mutluluk algısı yükseldikçe, evrensellik, yardımsverlik, uyma ve güvenlik puan ortalamaları da yükselmektedir.

Psikolojik sorun yaşama durumuna göre öğrencilerin değer yönelimlerinin farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan bağımsız örneklem için t testi analiz sonuçları Tablo 7'de verilmektedir.

Tablo 7. Değer yönelimlerinin psikolojik sorun yaşama durumuna göre t testi sonuçları

Değişkenler		n	\bar{X}	S	t	sd	p
Başarı	Yaşadım	659	4.13	1.37	.29	1687	.78
	Yaşamadım	1030	4.11	1.38			
Özyönelim	Yaşadım	659	4.38	1.56	-1.36	1687	.18
	Yaşamadım	1030	4.49	1.52			
Evrensellik	Yaşadım	659	4.30	1.52	-1.76	1687	.08
	Yaşamadım	1030	4.43	1.51			
Yardımsverlik	Yaşadım	659	4.39	1.61	-1.10	1687	.27
	Yaşamadım	1030	4.47	1.55			
Uyma	Yaşadım	659	3.92	1.30	-2.92	1687	.00*
	Yaşamadım	1030	4.11	1.38			
Güvenlik	Yaşadım	659	4.03	1.30	-2.35	1687	.02*
	Yaşamadım	1030	4.19	1.39			

*p<.05

Tablo 7'de görüldüğü üzere, psikolojik sorun yaşama durumuna göre öğrencilerin uyma ($t_{(1687)} = -2.92$, $p = .00$) ve güvenlik ($t_{(1687)} = -2.35$, $p = .02$) puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık vardır. Psikolojik sorun yaşadığını belirten öğrencilerin uyma ($\bar{X} = 3.92$) ve güvenlik ($\bar{X} = 4.03$) puan ortalamaları, psikolojik sorun yaşamadığını belirten öğrencilerin, uyma ($\bar{X} = 4.11$) ve güvenlik ($\bar{X} = 4.19$) puan ortalamalarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha düşüktür.

Öğrencilerin sosyoekonomik düzeylerine ilişkin algılarına göre değer yönelimlerine ait betimsel istatistikler Tablo 8’de verilmektedir.

Tablo 8. Sosyoekonomik düzey algısına göre değer yönelimlerinin betimsel istatistikleri

	Sosyo ekonomik düzey algısı	n	\bar{X}	S
Başarı	Düşük	110	3.86	1.53
	Orta	1435	4.10	1.36
	Yüksek	142	4.55	1.36
Özyönelim	Düşük	110	3.88	1.72
	Orta	1435	4.44	1.45
	Yüksek	142	4.72	1.32
Evrensellik	Düşük	110	3.90	1.80
	Orta	1435	4.39	1.50
	Yüksek	142	4.60	1.32
Yardımseverlik	Düşük	110	3.91	1.76
	Orta	1435	4.32	1.39
	Yüksek	142	4.46	1.24
Uyma	Düşük	110	3.81	1.63
	Orta	1435	4.03	1.34
	Yüksek	142	4.30	1.18
Güvenlik	Düşük	110	3.76	1.58
	Orta	1435	4.13	1.35
	Yüksek	142	4.35	1.22

Sosyoekonomik düzeylerine ilişkin algılarına göre, öğrencilerin değer yönelimlerinin farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 9’da verilmektedir.

Tablo 9. Değer yönelimlerinin sosyoekonomik düzey algısına göre ANOVA sonuçları

Değişkenler		KT	sd	KO	F	P	Anlamlı fark
Başarı	Gruplararası	34.124	2	17.062	9.12	.00*	Y>D
	Gruplarıçi	3152.244	1684	1.872			Y>O
	Toplam	3186.368	1686				
Özyönelim	Gruplararası	44.091	2	22.046	9.42	.00*	Y>D
	Gruplarıçi	3942.662	1684	2.341			O>D
	Toplam	3986.753	1686				
Evrensellik	Gruplararası	32.570	2	16.285	7.17	.00*	Y>D
	Gruplarıçi	3823.969	1684	2.271			O>D
	Toplam	3856.539	1686				
Yardımseverlik	Gruplararası	37.965	2	18.982	7.73	.01*	Y>D
	Gruplarıçi	4135.748	1684	2.456			O>D
	Toplam	4173.713	1686				
Uyma	Gruplararası	15.315	2	7.658	4.22	.02*	Y>D
	Gruplarıçi	3053.709	1684	1.813			
	Toplam	3069.024	1686				
Güvenlik	Gruplararası	22.372	2	11.186	6.08	.00*	Y>D
	Gruplarıçi	3096.864	1684	1.839			Y>O
	Toplam	3119.237	1686				

Tablo 9 incelendiğinde, sosyoekonomik düzeye ilişkin algılarına göre, öğrencilerin başarı, özyönelim, evrensellik, yardımseverlik, uyma ve güvenlik puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık olduğu, genel olarak sosyoekonomik düzeyini yüksek algılayan öğrencilerin başarı ($\bar{X}=4.55$), özyönelim ($\bar{X}=4.72$), evrensellik ($\bar{X}=4.60$), yardımseverlik ($\bar{X}=4.46$), uyma ($\bar{X}=4.30$) ve güvenlik ($\bar{X}=4.35$) puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

3. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Değerler, toplumun büyük bir kısmı tarafından benimsenen, bireyin bireysel ve sosyal tercihlerinin belirlenmesinde rol alan, tutum ve davranışları etkileyen inançlardır (Rokeach, 1973). İnsan değerlerinin bazı temel boyutlar aracılığıyla anlaşılabilmesinin (Schwartz & Bilsky, 1987) ve insan davranışlarını açıklamada öneme sahip olmasının anlaşılması sosyal bilimcilerin değer kavramına önem vermesini sağlamıştır. Yapılan çalışmalarda ortaya çıkan bulgular, ulusal ve uluslar arası düzeyde yapılan çalışmalardaki verilerle benzerlikler taşımakla birlikte, değerlere ilişkin farklı ölçme araçlarının kullanılması karşılaştırma ve yorum yapmak açısından bazı zorluklar yaratmaktadır. Bu çalışmada örneklemeden elde edilen veriler ışığında, öğrencilerin öncelikle değer yönelimleri incelenmiş, daha sonra değer ölçeğinden elde edilen bulgulardan hareketle değerler ile cinsiyet, okul türü, kendilerini genel olarak mutlu hissetmelerine ilişkin algıları, psikolojik sorun yaşama durumu ve sosyo-ekonomik düzeye ilişkin algıları arasındaki ilişkiler, benzerlik ve farklılıklar açısından ele alınarak literatür ışığında genel görüş ve öneriler sunulmuştur.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin değer yönelimleri incelendiğinde, en fazla önem atfedilen değerlerin özyönelim, yardımseverlik ve evrensellik olduğu; en az önem verilen değer yöneliminin ise uyma olduğu görülmüştür. Ülkemizde yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu bulgularla tam olarak örtüşen çalışma sonucuna ulaşılmamakla birlikte, benzerlik ve farklılık gösteren araştırma sonuçları bulunmaktadır. Bu çalışmadan elde edilen bulgulara yakın olarak en güçlü değerlerin evrensellik (Akt. İmamoğlu & Karakatipoğlu-Aygün, 1999; Alnaçık & Yılmaz, 2008; Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000), bireysel gelişme, yakın ilişki (İmamoğlu & Karakatipoğlu-Aygün, 1999), yardımseverlik (Alnaçık & Yılmaz, 2008; Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000) olduğu, en zayıf değer ise geleneksel yönelim olduğu (Akt. İmamoğlu & Karakatipoğlu-Aygün, 1999; Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000) bulunmuştur. Bu çalışmadan elde edilen verilerden farklı olarak, en fazla önem verilen geleneksel değer tipi (Demirutku & Sümer, 2010; Altunay & Yalçınkaya, 2011), güvenlik değeri (Yılmaz, Taşkıran & Çiçek, 2011) olduğu; en az önem verilen özyönelim değer tipinde (Demirutku & Sümer, 2010); hedonistik değerlerde (Altunay & Yalçınkaya, 2011) olduğu görülmüştür. Mehmedoğlu (2006) tarafından yapılan çalışmada, öğrencilerin yardımseverlik, güvenlik ve uyma değerlerine, hazcılık ve uyarılım değerlerinden daha düşük önem verdiği görülmüştür. Görüldüğü gibi çok sayıda çalışmada geleneksel ve toplumsal değerlerin ön planda olduğu ve bu değerlere diğer değerlerden daha fazla önem verilmesinin, güvenlik gibi temel gereksinimin karşılanmamış olması, kaygı ve aynı zamanda sosyo-politik yapı ile ilişkili olduğu üzerinde durulmuştur. Bu durum, Türk toplumunun dünya görüşünün daha çok kültürel alanın temel unsurları olan geleneksel değer, norm ve davranışlara dayandığı şeklinde ifade edilmiştir (Erkan, 2006). Geleneksel toplumlarda toplumsal değerler baskın olduğundan, bireysel çıkarılardan ziyade toplumun menfaatlerinin ön planda olduğu düşünülmektedir. Özkan & Soylu (2014) tarafından yapılan çalışmada, kurallara uyma, yardımseverlik ve başarı gibi değerlerin yüksek bulunması geleneksel toplum yapısıyla ilişkilendirilmiş, özyönelim değerinin yüksek çıkması çağdaş değerlerin ya da postmodern toplumlara özgü değerlerin öne çıktığı şeklinde yorumlanmıştır.

Değer yönelimlerine ilişkin bu çalışmadan elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde; değer tercihlerinin geçmişten günümüze değişim gösterdiği, gençlerin bireysel yenilik arayışı, bağımsız düşünme ve davranmayı içeren özyönelim değerine önem verdikleri kadar toplumun ve kültürün yararını gözetmeyle ilgili yardımseverlik ve evrensellik değerlerini de önemsedikleri ve değişime karşı dirençli olmayı ifade eden muhafazakarlık değerlerinden uzaklaştıkları görülmüştür. Özyönelimin güçlü şekilde çıkmasının ücret, istihdam ve dışsal değerlerin önemini kaybettiği, kendini gerçekleştirme veya otonomi gibi içsel değerlerin benimsenmesine yönelik bir dönüşümü ortaya atan Inglehart'ın değer dönüşümü tezini (Baştürk, 2013) desteklediği söylenebilir. Schwartz'ın değer teorisinde, bir değerdeki yükselme yanında bulunan değerde yükselmeye, karşısındaki değerde ise düşmeye yol açmaktadır (Bardi, Lee, Towfigh & Sautar, 2009). Bu çalışmada, yeniliğe açıklık değerlerinden özyönelimin en yüksek değer olarak çıkması yanında bulunan özaşkınlık değerlerinde (evrensellik ve yardımseverlik) yükselmeye, karşısında bulunan muhafazakarlık

değerlerinden olan uyma değerinde ise düşmeye yol açmış olması Schwartz'ın dairesel tezini belirgin olarak desteklemektedir.

Sonuçlar, değer yönelimlerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiğini, kız öğrencilerin özyönelim, evrensellik, yardımseverlik, uyma ve güvenlik ortalamalarının erkek öğrencilerden yüksek olduğunu ve başarı değer yöneliminin cinsiyete göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır. Bu sonuçlara benzer olarak kadınların tüm değer alanlarına erkeklerden daha fazla önem verdikleri (Altunay & Yalçınkaya, 2011), –özyönelim, evrensellik, yardımseverlik ve güvenlik boyutlarında kızların ortalamalarının daha yüksek olduğu (Memedoğlu, 2006; Dilmaç, Bozgeyikli & Çıkkılı; 2008; Dilmaç, Deniz & Deniz (2009); kız öğrencilerin yardımseverlik, uyma ve güvenlik eğilimlerinin erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu (Sarıcı-Bulut, 2012) göze çarpmaktadır. Kadınların evrensellik, bireyselleşme, başarı, yakın ilişki gibi alanlara erkeklere kıyasla daha fazla anlam yükledikleri, bunun da eğitim düzeyinin yükselmesi ile birlikte, kadınların daha çok bireyselleşme ve başarı yanlısı oldukları şeklinde yorumlandığı (Akt. İmamoğlu & Karakatipoğlu-Aygün, 1999) görülmektedir. Farklı olarak erkeklerin tüm değer yönelimlerini kadınlara göre daha fazla önemsedikleri (İmamoğlu & Karakatipoğlu-Aygün, 1999), erkek öğrencilerin uyarılım eğilimlerinin (Sarıcı-Bulut, 2012), güvenlik değerinin (Başçıftçı, Güleç, Akdoğan & Koç, 2011) kız öğrencilerden yüksek olduğu ileri sürülmektedir. –Değer yönelimlerinin cinsiyete göre farklı olmaktan çok benzer olduğu (Demirutku & Sümer, 2010), öğrencilerin benimsedikleri insani değerler ile yaşam değerlerinin cinsiyete göre farklılık göstermediği de (Özkan & Soylu, 2014; Özkul, 2007) ileri sürülmektedir. Cinsiyete ilişkin sonuçlar değerlendirildiğinde, kızların başarı değeri dışında bireysel, toplumsal değerlerde erkeklerden daha yüksek ortalamalara sahip olmaları, değer sistemini koruma ve kollama işlevinin geleneksel olarak erkeklerden beklenmesi yönündeki görüşü (İmamoğlu & Karakatipoğlu-Aygün, 1999) çürüttüğü, ortaya çıkan sonuçların toplumun cinsiyet rollerinden beklediği davranış eğilimlerinden yansımalar içerdiği öyle ki yardımseverlik, uyma, güvenliğin kızlarda yüksek olması zaten toplumun kadınlardan beklediği değerlerdir tezini savunan görüşleri (Sarıcı-Bulut, 2012) desteklediği görülmektedir. Kız öğrencilerin, toplumsal cinsiyet anlayışıyla bağdaştırılabilecek olan evrenselcilik, yardımseverlik ve güvenlik değerlerinin yanı sıra özyönelimi de önemli görmeleri, yani birey olarak varolma, sorumluluk alma ve bağımsız düşünce ve eylemde bulunma arzuları, geleneksel cinsiyet rollerine ilişkin beklentilerde bir değişimin varlığını yansıtmaktadır (Mehmedoğlu, 2006).

Lise öğrencilerinin değer yönelimleri okul türüne göre incelendiğinde, bütün alt boyutlar arasında anlamlı farklılık olduğu, Anadolu lisesi öğrencilerinin başarı, özyönelim, evrensellik, yardımseverlik, uyma ve güvenlik değerlerine Meslek lisesi öğrencilerinden daha fazla önem verdikleri görülmüştür. Güç ve başarıyı temel ihtiyaç alanları olarak değerlendiren Maslow'a (1970) göre bu iki alan sosyal statü ve saygınlık ihtiyacı ile yakından ilgilidir. Kendini gerçekleştirmeyle ilgili olan başarı faktörünün Anadolu lisesi öğrencilerinde daha yüksek olması meslek lisesi öğrencilerine oranla başarı, özyönelim gibi değerlerin yüksekliğini açıklayan bir durumdur.

Öğrencilerin genel mutluluk algısına göre değer yönelimlerinin farklılaştığı, mutlu olduğunu belirten öğrencilerin evrensellik, yardımseverlik, uyma ve güvenlik değer yönelimlerine, mutlu olmadığını ve kısmen mutlu olduğunu belirten öğrencilerden daha fazla önem verdikleri görülmüştür. Genel anlamda mutluluk algısı yükseldikçe değer yönelimlerinin arttığı görülmüştür. Lyubomirsky, (2001), mutlu olanların daha az mutlu olanlardan yaşam olaylarını yorumlama, değerlendirme ve tepkide bulunma biçimlerinin farklılık gösterdiğini belirtmiştir. Mutluluk kavramı, bireyci ve bağımsız benlik kurgusu üzerine temellendirilen görüşlere göre, bireyin mutluluğunu, bireyin bağımsızlığı ile ilgili alandaki gereksinimlerinin belirlediği (Deci & Ryan, 2000) ve bireyin mutluluğunun belirleyici olarak bireyi ve sahip olduğu özellikleri gören batılı kuramcılarının (Markus & Kitayama, 1991) görüşlerinin bu çalışmada ortaya çıkan sonuçla çok uyuşmadığı, öğrencilerinin mutluluk düzeylerinin daha çok toplumsal ve muhafazakarlıkla ilgili değerlerle ilişkili olduğu bulunmuştur. İlgili bir takım araştırmalar yapılmış olsa da, Özdemir & Koruklu'nun da (2011) belirttiği gibi, mutluluk üzerinde başarı, hazcılık, özyönelim gibi bireyci değerlerin mi yoksa iyilikseverlik ve geleneksellik gibi toplulukçuluk ile ilgili değerlerin mi daha etkili olduğu net olarak ortaya konulmuş değildir. Başarı, hazcılık ve özyönelim değerlerinin batıdakilerin mutluluğu ile ilgili olduğu, iyilikseverlik ve geleneksellik değerlerinin ise doğudakilerin mutluluğu ile ilgili olduğu düşünülmektedir (Özdemir & Koruklu, 2011). Yapılan karşılaştırmalı bir çalışmada (Lu,

Gilmour & Kao, 2001) sosyal bütünleşme ve başkalarını düşünme gibi (iyilikseverlik) toplulukçu değerlerin Çinlilerin mutluluk düzeyini arttırdığı ancak bu etkinin İngilizler için geçerli olmadığı sonucuna varılmıştır. Özdemir & Koruklu (2011) tarafından yapılan çalışmada, geleneksellik dışındaki tüm değer boyutları ile mutluluk arasında anlamlı ilişki olduğu, evrensellik ve iyilikseverlik boyutlarının mutluluğu yordamada en güçlü değer yönelimleri olarak çıktığı ve bu değerlere verilen önem arttıkça mutluluk düzeylerinin arttığı görülmüştür. Psikoloji alanında yapılan çalışmalar genel olarak mutluluk halinin bireyi birçok açıdan olumlu etkilediği ve psikolojik olarak koruyucu bir işleve sahip olduğunu göstermiştir.

Araştırmada psikolojik sorun yaşadığını belirten öğrencilerin uyma ve güvenlik değer yönelimlerine, psikolojik sorun yaşamadığını belirten öğrencilerden daha yüksek önem verdikleri saptanmıştır. Değerlerin; olay, durum, kişi ve nesnelerin birey için ne anlama geldiğiyle ilgili inancını yansıttığı (Karababa & Dilmaç, 2015) düşünüldüğünde, duyguların hissedilmesinde ve bunların farklı şekilde ortaya konulmasının temelinde, bireylerin karşılaştıkları durumlara yüklediği anlamların rol oynadığını söylenebilir (Beck, 1979). Güvenlik, Erikson'a göre sürekli ve tekrarlanan bir ihtiyaçtır (Erikson, 1984) ve bireyin tehdit altında olduğunun, varoluşsal korku ya da kaygı taşıdığına bir göstergesi olarak düşünülebilir (Giddins, 1998). Kağıtçıbaşı'na göre (1991), güvenliğe fazla önem verilmesi geleneksel toplum yapısı ile ilgili olabilir. Schwartz (1992), güvenlik değerlerinin uyma değerleriyle birlikte kendini sınırlama, risklerden kaçınma ve yasak dürtüleri kontrol etmek için kazanıldığını ve bunların kişinin kendine yönelik ihtiyaç ve arzularının doyumunu bastırabileceğini; bu nedenle toplumsal görevlerde yeni çözümler üretme ve yenilik yapma motivasyonunu zayıflattığını ileri sürmüştür. Psikolojik sorun yaşama durumunun, toplumsal sürekliliği vurgulayan muhafazakar değerlerle (uyma ve güvenlik) ilişkili olduğu, değişikliği ve bireysel bağımsızlığı vurgulayan yeniliğe açıklık (özyönelim) değeriyle ilişkili olmadığı görülmüştür.

Sonuçlar, öğrencilerin değer yönelimlerinin sosyoekonomik düzeylerine ilişkin algılarına göre farklılık gösterdiğini, genel olarak ekonomik durumunu yüksek olarak tanımlayan öğrencilerin bütün değer boyutlarında en yüksek ortalamaya sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmelerin bir sonucu ve bazen de aracı olarak ortaya çıkan yeni toplumsal düzenlemelerin sağlıklı işleyebilmesinin, bireylerin sahip olduğu değerlerin bu düzenlemelerle uyumlu olmasına bağlı olduğu üzerinde durulmuştur (Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000). Sonuçlarla paralel olarak çalışmalar ekonomik durumu üst seviyede olanların güç, uyarılma ve evrensellik değerlerinin daha ön planda olduğunu ve sosyoekonomik seviyesini düşük algılayan bireylerin değer yönelimlerinin düşük olduğunu (Memedoğlu, 2006) ortaya koymaktadır. Sonuçlar, ekonomik durumu düşük olanların evrensellik değerine, ekonomik durumu yüksek olanlardan daha çok önem verdiklerini ileri süren (Koca, 2009; Sarıcı-Bulut, 2012) çalışmalarla çatışmaktadır. Bu durumda çocuğunun itaatkar olmasını bekleyen alt sosyo-ekonomik seviyedeki ebeveynler ile özerk olmasını bekleyen üst sosyo-ekonomik seviyedeki ebeveynler göz önüne alındığında (İmamoğlu, 1987; 1998) —ekonomik duruma göre ebeveynlerin çocuklarından beklentilerinin farklılaştığı ve bu durumun çocukların değer yönelimlerini etkilediği anlaşılmaktadır.

Araştırmanın örneklem genelindeki değer yönelimleri ile ilgili sonuçları değerlendirildiğinde, özyönelim, yardımseverlik ve evrensellik gibi yeniliğe açıklık ve kendini aşma değerlerinin ergenler tarafından oldukça önemsendiği ve muhafazakarlık değerlerine daha az önem verdikleri görülmektedir. Bu konudaki alanyazın incelendiğinde sonuçların, farklı örneklem gruplarıyla yapılan çalışmalardan elde edilen bulgularla benzerlikler gösterdiği ancak ortaöğretim öğrencilerinin değer yönelimleri ile ilgili çalışmaların sınırlılığı nedeniyle karşılaştırma ve yorum açısından zorluklar olduğu gözlenmektedir. Değer yönelimlerinin kişilikle ilgili olduğu düşünüldüğünde, ergenlerin değer tercihlerinin sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisinin sistematik olarak bakılmasının ve boylamsal çalışmaların yapılmasının alanyazına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Kız öğrencilerin değer yönelimlerine erkek öğrencilerden daha fazla önem vermesi ve bu bulgunun çok sayıda çalışma ile desteklenmiş olması erkeklerde değer yönelimlerinin düşüklüğüne ilişkin nedenselliğin araştırılmasını gerekli kıldığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekteleşme derecesinin değerdendirilmesi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Almaçık, Ü. & Yılmaz, C. (2008). Değer yargıları ve tüketimde çevreci eğilimler. *13. Ulusal Pazarlama Kongresi*, Çukurova Üniversitesi, 359-372
- Altunay, E. & Yalçinkaya, M. (2011). Öğretmen adaylarının bilgi toplumunda değerlere ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 17(1), 5-28.
- Bardi, A., Lee, J. A., Towfigh, N. & Soutar, G. (2009). The structure of intraindividual value change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97, 913-929.
- Başçiftçi, F., Güleç, N., Akdoğan, T. & Koç, Z. (2011). Öğretmen adaylarının değer tercihleri ile epistemolojik inançlarının incelenmesi. *2. International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, 27-29 April, Antalya Turkey, 629-638.
- Baştürk, S. (2013). Değer dönüşümünün paradoksları: post-materyalist çalışma yönelimlerinin eleştirisi. *İs Ahlakı Dergisi*, 6(2), 9.
- Beck, A. T. (1979). *Cognitive Therapy and The Emotional Disorders*. Boston: International University Press.
- Bilgin, N. (1995). *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. Ve Demirel, F. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.
- Çalışkur, A., Demirhan, A., & Bozkurt, S. (2012). Değerlerin belirli meslek alanları ve demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1).
- Çapoğlu, E. & Okur, A. (2015). Ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerde yer alan değerler. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 90-104.
- Deci, E. L. & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11, 227–268.
- Demirutku, K. & Sümer, N. (2010). Temel değerlerin ölçümü: Portre Değerler Anketi'nin Türkçe uyarlaması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 17-25.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542– 575.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması*. (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınanması*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Dilmaç, B., Bozgeyikli, H. & Çıkılı, H. (2008). Öğretmen adaylarının değer algılarının farklı değişkenler açısından incelenmesi, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (16), 69-91.
- Dilmaç, B., Deniz, M. & Deniz, M. E. (2009). Üniversite öğrencilerinin özanelayışları ile değer tercihlerinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 9-24.
- Erkan, H. (2006). Bilgi toplumu. *Akademik Bilişim Konferansı*. ab.org.tr/ab06/bildiri/236.doc adresinden 06/08/2016 tarihinde alınmıştır.
- Erikson, H. E. (1984). *İnsanın Sekiz Çağı* (Çeviren. T. Bedirhan Üstün & Vedat Şar). Ankara: Birey ve Toplum Yayıncılık.
- Giddens, A. (1998). *Modernliğin Sonuçları*. (Çeviren: Ersin Kuşdil). 2. Baskı. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Hellevik, O. (2003). Economy, values and happiness in Norway. *Journal of Happiness Studies*, 4(3), 243-283.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequence*. Beverly Hills CA: Sage.
- İmamoğlu, E. O. (1987). *An interdependence model of human development*. Ç. Kağıtçıbaşı (Çeviri Ed.), Growth and progress in cross-cultural psychology. Lissc: Swetsand Zeitlinger.
- İmamoğlu, E. O. (1998). Individualism and collectivism in a model and scale of balanced differentiation and integration. *The Journal of Psychology*, 132(1), 95-105.
- İmamoğlu, E. O. & Karakitapoğlu-Aygün, Z. (1999). 1970'lerden 1990'lara değerler: Üniversite düzeyinde gözlenen zaman, kuşak ve cinsiyet farklılıkları. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 1-18.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1991). *İnsan, Aile ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitapevi
- Karababa, A., & Dilmaç, B. (2015). Ergenlerde İnsani Değerlerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Biçimlerini Yordamadaki Rolü. *İlköğretim Online*, 14(3).
- Karasar, N. (2005). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Kasser, T. & Ahuvia, A. C. (2002). Materialistic values and well-being in business students. *European Journal of Social Psychology*, 32, 137-146.
- Kasser, T. & Ryan, R. M. (1996). Further examining the American dream: differential correlates of intrinsic and extrinsic goals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 280-287.

- Kaya, Z., İkiz, E. & Asıcı, E. (2016). Ergenlerin Saldırganlık Düzeyi ve Değer Yönelimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. III. *International Eurasian Educational Research Congress* (EJER 2016). 31 Mayıs- 3 Haziran 2016, Muğla.
- Koca, A. İ. (2009). *Üniversite öğrencilerinin değerleri ve bireysel özellikleri ile kariyer tercihleri arasındaki ilişki: Çukurova Üniversitesi'nde bir araştırma*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kuşdil, M. E. & Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerinin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Lu, L., R. Gilmour & S.F. Kao (2001). Culture values and happiness: An East–West dialogue. *Journal of Social Psychology*, 141, 477–493.
- Lu, L. & Shih, J. B. (1997). Sources of happiness: A qualitative approach. *The Journal of Social Psychology*, 137(2), 181-187.
- Lyubomirsky, S. (2001). Why are some people happier than others? The role of cognitive and motivational processes in well-being. *American Psychologist*, 56, 239– 249.
- Markus, H.R. & S. Kitayama (1991). Culture and the self: Implication for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98, 224–253.
- Maslow, A. H (1970). *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row.
- Mehmedoğlu, A. U. (2006). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin değer yönelimleri ve dindarlık-değer ilişkisi (M. Ü. İlahiyat Fakültesi örneği). *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30 (2006/1), 133-167.
- Özdemir, Y., Koruklu, N., & Üniversitesi, A. M. (2011). Investigating relationship between values and happiness among university students. *Yüzüncü Yıl University Journal of the Faculty of Education*, 8(1), 190-210.
- Özkan, R. & Soylu, A. (2014). Eğitim fakültesi öğrencilerinin benimsedikleri temel insani değerler. *Turkish studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/2 Winter 2014, p. 1253-1265.
- Özkul, A. S. (2007). *Yaşam ve Çalışma Değerlerini Etkileyen Faktörler*, S.D.Ü. Öğrencileri Üzerine bir Çalışma. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. NewYork: TheFreePress.
- Sagiv, L. & Schwartz, S. H. (2000). ValuesPrioritiesandSubjectiveWell-Being: Direct
- Sarıcı-Bulut, S (2012). Gazi eğitim fakültesi öğrencilerinin değer yönelimleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 1(3).
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in thecontentandstructure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in experimental socialpsychology*, 25, 1-65.
- Schwartz, S. H. (1996). Value prioritiesandbehavior: Applying a theory of integratedvaluesystems. C. Seligman, J. M. Olson ve M. P. Zanna, (Der.), *Thepsychology of values:TheOntariosymposium*, Vol. 8(1-24). Mahwah, NJ: Lawrence ErlbaumAssociates.
- Schwartz, S. H. & Bilsky, W. (1987). Toward a psychologicalstructure of humanvalues. *Journal of PersonalityandSocialPsychology*, 53, 550-562.
- Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M. & Owens, V. (2001). Extendingthecross-culturalvalidity of thetheory of basichumanvalueswith a differentmethod of measurement. *Journal of Cross-CulturalPsychology*, 32, 519-542.
- Yapıcı, A., Kutlu, M. O., & Bilican, F. I. (2012). Öğretmen adaylarının değer yönelimleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 42(42).
- Yılmaz, S., Taşkiran, E. & Çiçek, M (2011). Üniversite Öğrencilerinin Bireysel Değerleri ile Girişimcilik Eğilimleri Arasındaki İlişki: Kafkas Üniversitesi'nde bir Araştırma. 10. *Ulusal İşletmecilik Kongresi*, 5-7 Mayıs, İzmir, 48-54.

Citation Information

Kaya, Z., İkiz, F. E. & Asıcı, E. (2017). Lise Öğrencilerinin Değer Yönelimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 662-674.